

AKTIEBOLAGET BOGÅRDENS SÅGVERK

Aktiebolaget bildades redan den nittonde februari 1921 klockan elva på förmiddagen, kan man läsa i protokollet vid den konstituerande bolagsstämman av fyra hemmansägare och en handlare inom "Utomsbogen". Stiftarna var handlare Erik Göransson, hemmansägarna Hans Hansson, Olof Lindström och Erik Johan Löf, samtliga från Nordsjö och hemmansägare Olof Olsson i Bogården. Dessa herrar är involverade i allt som har med utveckling att göra i bygden under perioden. Samtliga innehade tio aktier var till ett värde av fem hundra kronor styck.⁵³ Till en början användes sågen till husbehovssågning och hyvling för hela "Utomsbogen". Olof Lindström och Erik Johan Löf stod för det tekniska kunnandet. De moderniserade sågen genom att anskaffa en ram av metall, där flera sågblad kunde postas in.

Ramsågarna hade stora fördelar genom att de var energisnåla och att sågbladen lätt kunde flyttas om när man ville utvinna andra dimensioner. Utan Lindström och Löf hade nog inte sågen utvecklats till en mindre industri. Dessa två reparerade, förbättrade och hittade nya tekniska lösningar. Hans Hansson tycks vara den ende som hade tillgång till eget kapital. Han innehade en inteckning på 10.000 kronor i bolaget och fick i ränta 400 kronor 1930. Den lilla vinst som blev varje bolagsstämma fram till 1928 investerades i bolaget. Sågverkets kontor inhystes i Olof Olssons fastighet i Bogården.⁵⁴

Sågen låg 300 meter nedströms vid nuvarande landsvägsbron i Bogården. En skäkt har funnits där sedan storskiftet och senare anlades en såg. Idag finns endast grundstenarna kvar, eftersom sågen brann ned den åttonde maj 1936. Protokollen förvarades på annan plats och kunde därför räddas till eftervärlden. Vattentillgången var inte tillräcklig utan en annan energikälla måste tillskaffas. En lokomobil med järnhjul inköptes från Bergfors bruk i Bollnäs. Man transporterade lokomobilens tre och en halv mil för egen maskin till sågplatsen. Järnhjulen togs bort och man göt fundament till lokomobilens.

I mitten av 1920-talet kasserades denna energikälla och ett nytt maskinhus byggdes av tegel, inrymmande en begagnad ångmaskin. I slutet av 20-talet ökade legosågningen och inkomsterna ökade.⁵⁵ 1927 förvärvade Otto Sjöberg och Göran Unger aktiemajoriteten i bolaget. Sjöberg var disponent för Vallsta ångsåg och hade stor erfarenhet av träbranschen. Legosågningen och hyvlingen ökade markant.

Plank och brädor sågades till Vallsta ångsåg och transporterades direkt iväg för att torka på plats.

Bron mellan "Utomskogen" och Vallsta byggdes först 1936. För att transportera över älven användes en färja. Större ekipage fick åka två mil extra runt Arbrå. Olle Eriksson, sonson till Olof Olsson, och som deltog som föreläsare i en studiecirkel om bygden 1995, började arbeta som 12-åring på sågen från mitten av 20-talet. Olle avled i mars 1996.

Allt virke barkades och detta var ett mycket mödosamt moment. Gran, sulfit, var dominerande och i den dimension som man idag kallar för sågkubb.⁵⁶ Barkningen gjordes för att minska antalet sjunktimmer vid flottningen. Barken ansågs även skada fisken. Inom *Vindelns* område helbarkades allt granvirke medan tallvirket randbarkades dvs. ett par ränder på stocken barkades. Helbarkningen kunde ta upp till halva den tid som själva avverkningen tog. Arbetskraften hade ett mycket nära samband med jordbruket. En mycket duglig arbetskraft, som hade stor yrkesvana från bondehushållets mångfald. Dessutom var jordbrukaren intimt förbunden med alla göromål gällande skogsskötsel.⁵⁷ Allt virke flottades in till sågverket via Hundgårds- och Bysjön in i Bogårdsån. Under 30-talet kördes också virke med lastbil till landsvägsbron i Bogården, virket tappades i ån och direkt ner till sågverket.

Vid decenniets början lades produktionen om. Legosågning utfördes fortfarande, men nu fokuserades sågningen på att producera silltunnstav och denna produkt blev sågens specialitet. Det var disponent Sjöberg med sitt kunnande av träbranschen som fick aktieägarna att byta produktionsinriktning. Nu kunde man använda virke som inte var barkat. Ca 40% av stocken användes till att göra stav, resten gick till sk. ribb, som kolades. En dubbelram installerades så att det gick att såga två stockar samtidigt. Brädgården och kolgården utökades.

1931 sökte företaget om tillstånd för att kunna utsträcka de underårigas arbetstid. Nu inleddes sågens storhetstid fram till branden 1936. All stav och träkol kördes med lastbil till Vallsta och omlastades på järnväg.

Träkolet gick till svenska järnverk och staven exporterades framförallt till Tyskland, Island och Storbritannien, som var de största köparna. 30 heltidsanställda arbetade skiftgång under 1931-1936.

En del underåriga var också med i produktionen, men hur många de var har jag ej kunnat finna i mina källor.⁵⁸

Arbetsstillfällena måste ha betytt mycket för ett så litet område som "Utomsbogen". Tyvärr finns inga avlöningslistor kvar, men det är nog ingen överdrift att tro att flera kunde erhålla några timmars extraarbete under de intensivaste perioderna. Precis som Wik- och Buntjes studier påvisar togs arbetskraften från jordbruk och torp.

Många var diversearbetare eller söner, som inte kunde försörja sig genom föräldrarnas jord- eller småbruk. Närheten till sågverket betydde också mycket när det gällde kommunikationen mellan människorna.

Branden började i den gamla skåken den åttonde maj 1936 under middagsvilan. Branden fattade eld på flera ställen på sågtaket.

Brandkåren från Vallsta hade stora problem, eftersom man kom och sköt brandbilen! Det var många som kritiserade brandkårens insatser efteråt. Hela sågen brann ned, men kolgården och brädgården klarade sig. Man hade ett stort lager och detta kunde räddas.⁵⁹

I slutet av maj 1936 uttalar sig kommunalfullmäktige i Arbrå kommun sitt stöd för Vallsta brandkår:

"Ovederhäftig kritik mot Vallsta brandkår efter sågbranden i Bogården beslutade fullmäktige enhälligt uttala sitt fulla förtroende till kårens förmåga, vilja och visade intresse vid upprepade tillfällen."⁶⁰

Vad som hade hänt med sågverk och produktion om inte branden hade slagit till kan vi bara spekulera över. Produktionen stod på topp och några signaler till sämre lönsamhet eller minskade arbetsstillfällen fanns inte. Efter branden flyttades lagret till Vallsta sågen. Den första april 1938 upplöstes bolaget vid bolagstämman.⁶¹ Att sågverket, dels p.g.a nya aktieägare och dels ny produktionsinriktning, genererade nya arbetsstillfällen står helt klart. Denna implementering gjorde att man kunde bo kvar på orten och finna en utkomst när jord- och skogbruksarbeten minskade. Dessutom visar också fullmäktigeprotokollen att flera fick arbete med skolbygget i Bogården.

Vi ska fortsätta att titta på verksamheter, som också var andelsägda och det är kraftstationerna i området. Visserligen hade en ringa verksamhet varit i gång sedan slutet av 10-talet, men det var under 30-talet som de flesta blev anslutna och tekniken utvecklades. I slutet av decenniet var hela området elektrifierat.